

Bölüm 12

EYSENCK'İN KİŞİLİK TEORİSİ VE GRAY'İN ALTERNATİF PEKİŞTİREÇ DUYARLILIK TEORİSİ: KARŞILAŞTIRMALI BİR İNCELEME¹

Yusuf BİLGE²
H. Özlem SERTEL BERK³

Giriş

Bu çalışmanın amacı, 40 yılı aşkın bir geçmişe sahip olmasına ve sayısız araştırmaya konu olmasına rağmen Türk psikoloji literatüründe birkaç araştırma ve atfı dışında hak ettiği yeri alamayan Gray'in Pekıştireç Duyarlılık Teorisi'nin-PDT (*Reinforcement Sensitivity Theory-RST*) tanıtımının yapılması ve bu teorinin Eysenck'in kişilik teorisiyle karşılaştırılmasıdır.

Kişilik psikolojisinde ayırıcı özellikler yaklaşımının önde gelen isimlerinden H.J. Eysenck ve J.A. Gray, beyin işlevlerindeki bireysel farklılıkların kişiliğin ayırıcı özelliklerine neden olduğu varsayımını savunan teorisyenlerdir. Her iki teorisyen de beyin işlevlerini, kişilik ve davranışla ilgili önemli alanları kapsayan basit bir kavramsal sinir sistemi (conceptual nervous system) vasıtasıyla tanımlayabileceğimiz varsayımından yola çıkmıştır (Corr, 2004).

Eysenck, kişilik modelini geliştirirken gerekli sınıflamaları ve ölçmeleri yaptıktan sonra kişilik tiplerinde görülen davranışların "neden öyle olduğu" konusunu açıklamaya çalışmıştır. Eysenck, bu nedensel temeller üzerinde çalışırken ileri sürdüğü hipotezleri test etmek için genel olarak psiko-motor, algı ve öğrenme deneylerine başvurmuştur. Bu deneylerin sonuçlarına ve Hull'un 'reaktif ketlenme teorisi'ne de dayanarak, insanlarda bir uyarılma-ketlenme faaliyetinin söz konusu olduğunu ve kişilik boyutlarının temelinde kalıtımla gelen bu faktörün bulunduğunu iddia etmiştir. Ona göre, ketlenme faaliyetinin yüksek olduğu kişilerde dışadönük, uyarılma faaliyetinin yüksek olduğu kişilerde ise içedönük davranışlar gözlenir. Öğrenme deneylerindeki verilere dayanan Eysenck, aynı zamanda uyarılma faaliyeti nedeniyle içedönüklerin dışadönüklerden daha çabuk şartlanabildiklerini ileri sürmüştür.

Gray, Eysenck'in kişilik modelini kabul etmiş fakat kişilik boyutlarının nedensel temelleri açısından ondan ayrılmıştır. Eysenck'in teorisine kanıt olarak gösterdiği öğrenme deneylerini inceleyen Gray, bu deneylerde sadece pekıştireç olarak cezanın söz konusu olduğunu dolayısıyla Eysenck'in öğrenme deneylerinde önemli bir

¹ Bu çalışma Dr. Yusuf BİLGE'nin (2014) doktora tezinin bir bölümünü içermektedir.

² Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Psikoloji Bölümü, yusuf.bilge@izu.edu.tr

³ Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi Psikoloji Bölümü, osberk@istanbul.edu.tr

Kaynakça

- Amerikan Psikiyatri Birliği (2013). *Ruhsal bozuklukların tanıs ve sayımsal elkitabı beşinci baskı (DSM-5)*. (Ertuğrul Köroğlu, Çev. Ed.), Ankara: Hekimler Yayın Birliği
- Arik, İ. A. (1991). Öğrenme psikolojisine giriş. İstanbul: I.Ü. Edebiyat Fakültesi Basımevi
- Barrett, P. & Eysenck, S. (1984). The assessment of personality factors across 25 countries. *Personality and Individual Differences*, 5(6), 615-632.
- Bilge, Y. (1998). *Operant öğrenmede kişilik tipleri ve takviye türleri arasındaki ilişki*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Bilge, Y. (2014). *Coolidge Eksen İki Envanteri Plus'ın türkçe adaptasyonu ve DSM-5'te yer alan kişilik bozukluklarının davranışsal inhibisyonu ve davranışsal aktivasyon sistemleriyle ilişkilerinin incelenmesi*. Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Boeree, C. G. (2006). *Personality theories* (17.01.2014 tarihinde http://www.social-psychology.de/do/pt_eysenck.pdf adresinden ulaşılmıştır)
- Center, D. B. (2006). The three factor theory of personality. In F. English, Ed. *Encyclopedia of educational leadership and administration* Thousand Oaks, CA: Sage Publications
- Center, D. & Kemp, D. (2003). Temperament and personality as potential factors in the development and treatment of conduct disorders. *Education Treatment of Children*, 26(1), 75-88.
- Corcoran, D. W. J. (1964). The Relation between introversion and salivation. *The American Journal of Psychology*, 77(2), 298-300.
- Corr, P. J. (2004). Reinforcement sensitivity theory and personality. *Neuroscience Biobehavioral Reviews*, 28(3), 317-332.
- Corr, P. J., Pickering, A. D. & Gray, J. A. (1995). Personality and reinforcement in associative and instrumental learning. *Personality and Individual Differences*, 19: 47-71.
- Dissabandara, L. O. Loxton, N. J. Dias, S. R. Daghliş, M. & Stadlin, A. (2012). Testing the fear and anxiety distinction in the bis/bas scales in community and heroin-dependent samples. *Personality and Individual Differences*, 52 (8):888-892
- Eysenck, H. J. (1947). *Dimensions of personality*. London: Routledge Kegan Paul Limited
- Eysenck, H. J. (1951). The organization of personality. *Journal of Personality*, 20(1), 101-117.
- Eysenck, H. J. (1956). Reminiscence, drive, and personality theory. *The Journal of Abnormal and Social Psychology*, 53(3), 328.
- Eysenck, H. J. (1957). *The dynamics of anxiety and hysteria*. London: Routledge Kegan Paul.
- Eysenck, H. J. (1965). *Fact and fiction in psychology*. Middlesex, England: Penguin Books Ltd.,
- Eysenck, H. J. (1967). *The Biological basis of personality*. (Vol. 689), Transaction publishers.
- Eysenck, H.J. (1987). The Definition of personality disorders and criteria appropriate for their description. *Journal of Personality Disorders*, 1(3): 211-219.
- Eysenck, H. J. (1990). Biological dimension of personality. In Pervin, L.A. (Eds.), *Handbook of Personality Theory and Research* (pp.244-276). New York: The Guilford Press.
- Eysenck, H. J. (1991). Dimensions of Personality: 16, 5, or 3?--criteria for a taxonomic paradigm. *Personality and Individual Differences*, 12, 773-790.
- Eysenck, H. J. (1997). Addiction, personality and motivation. *Human psychopharmacology-Clinical And Experimental*, 12, 79-88.
- Eysenck, H.J. & Eysenck, M.D. (1983) *Mindwatching*. USA: Anchor Press.
- Eysenck, H. J. & Eysenck, S. B. G. (1975). *Manual of the Eysenck personality questionnaire*, London: Hodder and Stoughton.
- Eysenck, H.J. & Wilson, G. (1975). *Check your own personality*. Middlesex, England: Penguin Books Ltd.
- Feist, J. & Feist, G. J. (2008). *Theories of personality*. (7th edit). New York: McGraw Hill,
- Gray, J. A. (1970). The Psychophysiological basis of introversion-extraversion. *Behavior Research and Therapy*, 8(3):249-266.
- Gray, J. A. (1981). A critique of Eysenck's theory of personality, In H. J. Eysenck (Ed.), *A Model of Personality* (pp. 246-276). New York: Springer.
- Gray, J. A. (1991). Neural Systems of motivation, emotion and affect. In J. Madden (Ed.), *Neurobiology of Learning, Emotion And Affect* (pp.273-306). New York: Raven Press.
- Gray, J. A. & McNaughton, N. (2000). *The neuropsychology of anxiety: an enquiry in to the functions of the septo-hippocampal system* (2nd Edit). Oxford: Oxford University Press.
- Gupta, B. S. (1976). Extraversion and reinforcement in verbal operant conditioning. *British Journal of Psychology*, 67: 47-52.

- Gupta, B. S. & Nagpal, M. (1978). Impulsivity/sociability and reinforcement in verbal operant conditioning. *British Journal of Psychology*, 69(2): 203-206.
- Gupta, S. & Shukla, A. P. (1989). Verbal operant conditioning as a function of extraversion and reinforcement. *British Journal of Psychology*, 80(1): 39-44.
- Hampson, S.E. (1985). *The Construction of Personality: An introduction*. London: Routledge and Kegan Paul
- Handley, G. D. (1973). *Personality, learning and teaching*. London: Routledge Kegan Paul.
- Heubeck, B. G. Wilkinson, R. B. & Cologon, J. (1998). A second look at Carver and White's (1994) BIS/BAS scales. *Personality and Individual Differences*, 25(4): 785-800.
- Jang, K. (1998). The PEN model: Its contribution to personality psychology. (24.01.2014 tarihinde <http://www.personalityresearch.org/papers/jang.html> adresinden ulaşılmıştır).
- Jensen, H. H., Lillebæk, T., Mortensen, E. L. & Jensen, P. (1999). The Dimensions of personality: the relationship between the models of Eysenck and Cloninger. *Scandinavian Journal of Behaviour Therapy*, 28(2), 70-78.
- Jorm, A. F., Christensen, H., Henderson, A. S., Jacomb, P. A., Korten, A. E. & Rodgers, B. (1999). Using the BIS/BAS scales to measure behavioral inhibition and behavioral activation: factor structure, validity and norms in a large community sample. *Personality and Individual Differences*, 26, 49-58.
- Larsen, R. J. & Buss, D. M. (2008). *Personality psychology: domains of knowledge about human nature*. (Third Edition), NewYork:McGraw Hill.
- Liebert, R. M. & Spiegler, M. D. (1989). *Personality: Strategies and issues*. (6. Ed.) Wadsworth Publishing Co Inc.
- Marrero , H., Gámez, E. & Díaz, J. M. (2008). BIS/BAS Individual differences and the verification of conditional hypotheses. *Personality and Individual Differences*, 45,(4), 296-301
- Matthews, G., Deary, I. J. & Whiteman, M. C. (2003). *Personality traits*. Cambridge University Press.
- Mc Kellar, P. (1968). *Experience and behaviour*, Penguin Books.
- Mc Cord, R. R. & Wakefield, J. A. (1981). Arithmetic achievement as a function of introversion-extroversion and teacher-presented reward and punishment. *Personality and Individual Differences*, 2(2): 145-152.
- Mc Naughton, N. & Corr, P. J. (2004). A Two-dimensional neuropsychology of defense: fear/anxiety and defensive distance. *Neuroscience And Biobehavioral Reviews*, 28(3), 285-305.
- Nagpal, M. & Gupta, B. S. (1979). Personality, reinforcement and verbal operant conditioning. *British Journal of Psychology*, 70: 471-476.
- NG, H. S., Cooper, M. & Chandler, P. (1998). The Eysenckian personality structure: a giant three or big five model in Hong Kong?. *Personality And Individual Differences*, 25(6), 1111-1131.
- Öktem, Ö. (1972). *H.J. Eysenck'in şahsiyet görüşü üzerine çalışma*, İstanbul: Basılmamış Ders Notları,
- Paik, H.S. (1998). *Why did Eysenck Move impulsivity?* (<http://www.personalityresearch.org/papers/jang.html> adresinden 12.02.2014 tarihinde ulaşılmıştır).
- Pavlov, I. (1963). Şarhli refleksler ve sinir bozuklukları. (Çev. Ed. Nezahat Arkun). İstanbul: İstanbul Matbaası,
- Pickering, A. & Corr, P. J. (2008). J.A. Gray's reinforcement sensitivity theory (RST) of personality. In Boyle, J.G., Matthews, G. & Saklofske, D.H. (Eds.), *Sage handbook of personality theory and assessment : Personality theories and models*, (pp.239-256) London: Sage Publications.
- Pickering, A. D.; Díaz, A. & Gray, J. A. (1995). Personality and reinforcement: an exploration using a maze-learning task. *Personality and Individual Differences*, 18(4): 541-558.
- Smillie, L. D. & Jackson, C. J. (2006). Functional impulsivity and reinforcement sensitivity theory. *Journal of Personality*, 74(1): 47-84.
- Staats, A.W. (1964). *Human learning*. USA: Holt Rinehart and Winston Inc.
- Topçu, S. (1982). Çocuk ve yetişkinlerde kişilik boyutları ile bu boyutlarda kültürler-arası ayrılıklar. Basılmamış Doçentlik Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Torrubia R.; Avila, C. & Molto, J. & Caseras, X. (2001).The sensitivity to punishment and sensitivity to reward questionnaire (SPSRQ) as a measure of Gray's anxiety and impulsivity dimensions. *Personality and Individual Differences*, 31,(6): 837-862
- Van Beek, I., Kranenburg, I. C., Taris, T. W. & Schaufeli, W. B. (2013). BIS and BAS activation and study outcomes: a mediation study. *Personality and Individual Differences*, 55(5), 474-479.
- Wakefield, J. (1979). *Using personality to individualize instruction*. San Diego: Educational and Industrial Testing Service.